

قیاس شاخص‌های معنایی منظر شهری تاریخی و معاصر با بهره‌گیری از روش طرح متوالی اکتشافی

(موردپژوهی: منظر شهری شیراز)*

هاجر اسدپور

گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

محمود قلعه‌نویی

گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

آرمین بهرامیان**

گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۶ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

چکیده یکی از مهم‌ترین چالش‌های شهر در دوران معاصر، معنا و رابطه متقابل انسان و محیط است. امروزه به دلیل نبود دانش بصری کافی در کنار تأثیرات مدرنیسم، ناهنجاری بصری در شهرها دیده می‌شوند. تغییرات انجام‌شده در منظر شهر در دوران معاصر و به کار بردن رویکردهای اثبات‌گرایی منجر به بی‌توجهی نسبت به جنبه‌های نرم و فازی محیط مانند «معنی» شده است. این پژوهش در نظر دارد تا به مقایسه معنای منظر تاریخی و معاصر بپردازد و روشی را برای مقایسه معنادار زمینه‌های مشابه و سایر شهرها ارائه دهد. در این مسیر، منظر شهری کلان‌شهر شیراز در کشور ایران به دلیل گسست موجود میان منظر تاریخی و معاصر، به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شد. پارادایم تفسیرگرایی و رویکرد استنفهامی اتخاذ شد و با در نظر گرفتن طرح متوالی اکتشافی در روش‌های ترکیبی در گام اول، مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختار یافته تحلیل محتوا شدند، سپس به کمک خروجی گام اول ماتریس افتراق معنایی تنظیم و به بررسی کمی تفاوت‌های معنایی دو متن منظر شهری تاریخی و معاصر پرداخته شد. نتایج نشان داد که در مقایسه منظر شهری تاریخی و معاصر، شهروندان به ابعاد و مؤلفه‌های مختلفی در دسته‌بندی‌های «اقلیم»، «احساس نسبت به بافت»، «کارکرد»، «زیرساخت»، «مسکن»، «جمعیت»، «مردم»، «فرهنگ» و «امنیت و حس تعلق» اشاره کردند و صفات توصیف‌کننده منظر شهری معاصر به ترتیب شامل «پیچیده»، «مرزآلود»، «تاراحت‌کننده»، «فاقد هویت»، «تنش‌زا»، «آشفته»، «پویا»، «جدیدتر» و «شلوغ» و صفات توصیف‌کننده منظر شهری تاریخی به ترتیب شامل «دارای هویت»، «قدیمی‌تر»، «آرامش‌دهنده»، «خوشحال‌کننده»، «قابل درک (خوانا)»، «ساده»، «منظم»، «ایستا و آرام» هستند.

واژگان کلیدی معنای منظر شهری، منظر شهری تاریخی، منظر شهری معاصر، ماتریس افتراق معنایی، شهر شیراز.

به مدیریت یکپارچه منظر توسعه یافت. با احیای بوم‌شناسی منظر از دهه ۱۹۸۰، یک رویکرد کل‌نگر به منظر نیز به تدریج به عنوان رویکردی یکپارچه‌تر ظهور پیدا کرد (Antrop, 2005, 21 & 22). گسست رابطه معنایی منظر شهری تاریخی با منظر شهری معاصر در شهرها منجر شده است که متن شهر از جانب کاربران به طور یکپارچه خوانش نشود. برخی معتقدند که این گسست معنایی ناشی از قوانین و مقررات توسعه شهری بوده است. در منظر شهرهای ایران نیز حرفه‌مندان، مدیران، متخصصان و مردم بر سر بحران و آشفته‌گی منظر شهرهای معاصر توافق دارند و علل آشفته‌گی را توسعه بدون نگاه به گذشته در انتقال از شهر سنتی به معاصر می‌دانند (Esmaelodokht et al., 2021, 46).

مقدمه منظر شهری به عنوان محصول تعامل انسان با محیط و کلیتی عینی-ذهنی قلمداد می‌شود. منظر تعامل بین چیزی که دیده می‌شود و پنهان است، واقعی و خیالی است که رفتار خاصی را ترغیب و تحریک می‌کند (Capone, 2013, 63). تغییرات مناظر شهری به دلیل از بین رفتن تنوع، انسجام و هویت به عنوان یک تهدید و تحول منفی تلقی می‌شوند و مشخصه مناظر فرهنگی است که به سرعت در حال از بین رفتن هستند. سه دوره پویایی منظر شامل مناظر سنتی قبل از تغییرات مهمی که در قرن ۱۸ شروع شد، مناظر انقلاب‌های قرن ۱۹ تا ۲۰ و مناظر جدید پست مدرن است. از نیمه دوم قرن بیستم، رویکرد اکولوژیک‌تری نسبت

** نویسنده مسئول: ۰۹۱۳۱۶۵۹۱۶۸ a.bahramian@aui.ac.ir

مطالعهٔ جامعی در رابطه با موضوعات فضایی مانند ویژگی‌های کالبدی رمزگذاری شده در بافت، دسترسی و ترکیب یا موضوعات اجتماعی که به جنبه‌های غیرکالبدی رمزگذاری شده در معنا و ارزش‌ها اشاره کند، وجود ندارد. پژوهش‌های پیشین در طراحی یکپارچه و توجه به آنچه در توصیه‌های یونسکو برای مناظر تاریخی شهری (HUL) توسط یونسکو (UNESCO, 2011) ذکر شده است، کمبود دارند (Długozima & Rybak-Niedziółka, 2022, 2).

مبانی نظری

• منظر شهری و نگاه متنی به آن

ژانییر و پوزین^۲ بین دو رویکرد ممکن برای تفسیر منظر شهری تفاوت قائل می‌شوند: اولی منظر شهری را در مفهوم کلی منظر تعریف می‌کند، در حالی که دومی از مادیت شهری صحبت می‌کند. گروه اول شامل رویکردهایی است که از مفهوم منظر شهری با ادراک‌های مختلف (معماری، زمین‌شناسی، گیاه‌شناسی، و غیره) به دنبال بررسی شهر به عنوان یک موجود درک شده (نه فقط دیده شده، بلکه توسط حواس دیگر دریافت شده است که توسط زبان تعیین می‌شود) است. گروه دوم رویکردهایی را در بر می‌گیرد که شهر را به عنوان موضوعی برای توسعهٔ زیرساختی یا یک کلانشهر در حال گسترش، که نیاز به برنامه‌ریزی شهری مناسب دارد، در نظر می‌گیرد که پس از تغییرات و دگرگونی‌ها، باید با استفاده از ابزار عکاسی مستند شود. همهٔ این رویکردها واجد یک وجه درونی مشترک شامل واقعیت و ادراک منظر، یعنی مرجع و بازنمایی آن هستند (Sonkoly, 2017).

به طور کلی معماران منظر دو گرایش در تعریف منظر شهری دارند، گروه نخست با تأکید بر ریشه‌های نظری و لغوی منظر بر ویژگی‌های طبیعی شهر تأکید دارند و گروه دوم، منظر شهری را به استناد تعریف منظر، ادراک مخاطب از محیط را محدود به دانستن و آگاهی از مکان تلقی کردند. منظر، پیونددهندهٔ انسان و محیط است. در فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف منظر ترکیبی از دو واژهٔ زمین به معنای مکان و مردمی که در آن زندگی می‌کنند^۳، محسوب می‌شود. در فرهنگ لغت وبستر به معنای گستره‌ای از منظرهٔ طبیعی است که در یک نظر با چشم می‌توان آن را دید (Swaffield, 2002, 142). زمانی که وجه عینی منظر مدنظر است، بهتر است از واژهٔ سیما استفاده شود و به هنگام اشاره به مفاهیم ذهنی و شناختی کاربرد واژهٔ تصویر ذهنی مناسب‌تر است؛ بنابراین کلمهٔ منظر زمانی استفاده می‌شود که جنبه‌های عینی و ذهنی به طور هم‌زمان و پیوسته مدنظر باشد. «منظر شهری»^۴ از یکسو تأکیدی بر عناصر طبیعی در بستر شهری است و درعین حال نقش سایر عناصر انسان‌ساخت را نیز نادیده نگرفته است (Asadpour, 2018, 30). در مجموع می‌توان اشاره کرد که منظر «به عنوان محصول تعامل انسان با محیط، مفهومی متکی بر ارتباط معنادار انسان

در حوزهٔ «معنای دریافتی از شهر» اقدامات نظری محدودی انجام شده است. رویکرد و نظریات استفاده شده در پژوهش‌های مرتبط با معنای منظر اغلب رویکردهای ساختارگرا (Rahmani & Nourmohammadzad, 2019; Sajadzadeh, H., & Eris, 2017; Sholeh, 2011) و با نگاه روان‌شناسانه به محیط بوده است (Nabavi et al.,; Mohsenzadeh et al., 2020; Barros et al., 2016; Huang & Li, 2021; Ma et al., 2021). تکنیک مصاحبه در واقع این امکان را فراهم می‌کند تا به ذهنیت افراد دست پیدا شود و بدون واسطه و جهت‌دهی به آن‌ها معنای نسبت داده شده توسط آن‌ها کشف شود. تکنیک «فتراق معنایی» نیز نسبت به بررسی و مقایسهٔ جداگانه به منظور مقایسهٔ تفاوت‌های معنایی به صورت کمی تکنیک مناسب‌تری هست، چون این مقایسه نیز بدون واسطه و به کمک خود کاربران انجام می‌شود. مقیاس این پژوهش میانه (منظر شهری تاریخی و معاصر) است. سوالات پژوهش به شرح زیر است که ۱) شهروندان تفاوت معنایی منظر تاریخی (بافت و محدودهٔ تاریخی) و معاصر (بافت و محدودهٔ معاصر و جدید) را چگونه توصیف می‌کنند؟ ۲) مجموعه صفات مشترک و متضاد استفاده شده در توصیف شهروندان کدامند؟ ۳) راهکارهای عملیاتی مستخرج از نتایج مقایسهٔ معنایی دو منظر تاریخی و معاصر چه هستند؟

پیشینهٔ پژوهش

روش‌های مختلفی برای کشف معنای مکان توسط پژوهشگران استفاده شده است. برخی از روش‌های کمی مانند نظرسنجی برای تعیین میزان معنای مکان خاص استفاده کرده‌اند؛ برای مثال استفاده از نظرسنجی‌های مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت برای رتبه‌بندی ابعاد خاص معنای مکان در میان ساکنان حاشیه (Stedman, 2002). به طور مشابه، یانگ^۱ (۱۹۹۹) نیز با استفاده از رویکرد روایی از مردم خواست تا با مقیاس پنج درجه‌ای به توصیف یک مکان بپردازند (Worster & Abrams, 2005; Kudryavtsev et al., 2012, 232). برخی پژوهشگران از روش‌های کیفی برای کشف طیف وسیعی از معنای مکان که شرکت کنندگان به مکان‌ها اختصاص می‌دهند و همچنین تجربیاتی که از طریق آن‌ها این معنای ایجاد می‌شوند، استفاده کرده‌اند. گاهی از مخاطب خواسته می‌شود که احساسات و تصورات خود را نسبت به یک مکان در قالب روایت از آن مکان یا به عبارتی داستان آن مکان تبیین کند. محیط ساخته شده، صحنه‌های مختلف قابل درک، تجربه و تفسیر را تغییر شکل می‌دهد. تصاویر شهر در قالب ترکیب پیچیده‌ای از عناصر تصویری مختلف ظاهر می‌شوند (Shen et al., 2021). پژوهشگران گاهی از نظرسنجی‌های باز کمک گرفته و از شرکت کنندگان خواسته‌اند مکان‌های به یادماندنی را توصیف کنند و «توضیح دهند که این مکان‌ها برای آن‌ها چه معنایی دارند»، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته‌ای با سوالاتی مانند «این مکان را چگونه توصیف می‌کنید؟» انجام داده‌اند (Jacobs & Buijs, 2011). بالین حال، هیچ

است که شهر را در ارتباط با بسیاری از ویژگی‌های فرهنگی، طبیعی و تاریخی آن می‌بیند و به‌نوعی یک ابزار مدیریتی جهت حفاظت از ارزش‌های شهری به‌صورت همه‌جانبه است (Bandarin & Van Oers, 2012). برای نخستین بار رسمیت‌یافتن اصطلاح منظر بافت تاریخی در یادداشت وین (۲۰۰۵) انجام شد. به‌این‌ترتیب، نگاه جامع به شهر تاریخی و محیط پیرامون آن در یادداشت وین با عنوان «منظر بافت تاریخی» بیان شد. این سند، منظر بافت تاریخی را هرگونه ساختمان، سازه و فضاهای باز، در بستر طبیعی و زیست‌محیطی آن‌ها، از جمله محوطه‌های باستان‌شناختی که سکونتگاه‌های انسانی در یک دوره زمانی خاص را شامل می‌شوند، معرفی می‌کند (ibid., 2005, 53). توصیه‌نامه یونسکو (UNESCO, 2011) نیز محیط شهری که با لایه‌بندی تاریخی ایجاد شده و متشکل از ارزش‌های فرهنگی و طبیعی است را منظر بافت تاریخی می‌داند و آن را شامل محدوده‌ای فراتر از «مرکز تاریخی» می‌داند و بستر فراخ‌تری از محیط جغرافیایی شهر را در بر می‌گیرد. بافت تاریخی از مهم‌ترین بخش‌های هویتی هر جامعه محسوب می‌شود که مجموعه‌ای منسجم از معماری، فرهنگ، اقتصاد و تبادلات اجتماعی یک ساختار شهری را در بر دارد. بافت تاریخی که محصول رشد تدریجی و ارگانیک شهر در ادوار تاریخی بوده، در دوران معاصر به‌ویژه در شهرهای ایران با تخریب گسترده و نوسازی‌های بزرگ‌مقیاس همراه شده است (محمودی‌زاده و ساحلی، ۱۳۹۹، ۳۶؛ Roustaei & Naseri, 2019, 124). در مقابل منظر تاریخی، منظر شهری معاصر درواقع آن بخش از شهر است که در دوران معاصر ساخته شده و به وجود آمده است. تأکید بر مؤلفه زمان در دسته‌بندی منظر شهری تاریخی و معاصر بر ویژگی‌های متفاوت هر دو نیز اشاره دارد. ناتوانی راه‌حل‌های ثابت در ایجاد محیط‌زیست با معنا و درنظرگرفتن ارزش‌های بومی در طراحی، از عوامل مؤثر بر تغییر طراحی منظر در دوران پست‌مدرن بود (Erfani et al., 2019, 6). صابونچی و همکاران (Saboonchi et al., 2018, 14) با تأکید بر منظر طبیعی معاصر شهرها اشاره دارند که بی‌کیفیتی این مناظر در نبود ارتباط مناسب و پیوستگی مطلوب میان آنها با اجزا و ساخت شهر است و این عدم پیوستگی مانع از بروز منافع زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی فضاهای سبز شهری می‌شود. گسست و نبود پیوستگی میان منظر شهری تاریخی و معاصر موضوع این پژوهش است.

• معنای منظر شهری

نظریات مرتبط با معنای محیط در دو بخش روان‌شناسی و زبان‌شناسی طبقه‌بندی می‌شوند (Gharehbaglou & Ardabilchi, 2020, 56) (جدول ۱). در دسته نظریات روان‌شناسی تئوری‌هایی جای دارند که به‌دنبال نمود بیرونی معنا هستند. معناشناسی به‌عنوان شاخه‌ای مستقل از زبان‌شناسی به‌عنوان یک علم مطرح شده است و نه‌تنها بر چگونگی بیان معنی کلمات بلکه بر نحوه ترکیب کلمات، عبارات و جملات برای ایجاد معنا در زبان تمرکز کرد

با فضا و ویژگی‌های خاص مکان و کلیتی عینی-ذهنی» در نظر گرفته شده است (Mansouri et al., 2021, 135). دوگانه عینی-ذهنی یک کل یکپارچه به نام منظر را در سه سطح کلان، میانی و خرد ایجاد می‌کند.

کاپلان و کاپلان (Kaplan & Kaplan, 2009, 13) تأکید داشتند که با پیگیری انسجام و خوانایی می‌توان به معنی‌سازی در محیط کمک کرد. با دنبال کردن ذهنیت افراد، جک نسر (Nasar, 1998) به‌دنبال تصویر ارزیابانه افراد است، جایی که معانی شکل می‌گیرند. منظر هرمنوتیکی در متن و هنر باز‌نمایی نیز در دیدگاه جیمز کورنر (Corner, 1990, 77) اشاره شده است. او لایه‌ای بودن معنا را نیز مطرح می‌کند؛ اما به‌طور مشخص دیدگاه آن ویستون اسپیرن (Spirn, 1998) پشتیبان این پژوهش واقع شد. او نگاهی زبانی به منظر دارد و به قواعد دستور زبان اشاره می‌کند و معنا را در رابطه با استعاره، روایت و گفتگو می‌داند. زبان منظر پیوند پویایی را احیا می‌کند که میان مکان و مردمی که در آن زندگی می‌کنند، وجود دارد؛ بنابراین منظر پر از گفتگوهاست. خطوط داستانی که مکان و ساکنانش را به یکدیگر مرتبط می‌کند. شناخت منظر به‌مثابه نمایش کنش‌ها و آرا در مکان و نه به‌صورت امری مجرد یا صحنه ساده باعث می‌شود تا درک منظر به‌مثابه یک معنای پیوسته برانگیخته شود (Swaffield, 2002, 143 & 146).

معانی با تعبیر مردم از برخورد روزانه با محیط اصلاح می‌شوند؛ بنابراین معنی اصلی نیست و تعبیر هر کسی نقش مهمی در آن مفهوم دارد (Rapoport, 1990, 61) معنی دریافت‌شده از هر متن و بافتی لزوماً معادل معنای درون متنی یا معنا‌ساز نیست بلکه خوانش، تفسیر یا برداشت مخاطب است (Sasani, 2010, 110). بعضی از معانی توسط انسان ابداع می‌شود و به‌طور کلی هر موجود زنده‌ای که دارای حواس باشد، توانایی بالقوه خواندن و فهمیدن منظر را دارد (Spirn, 1998, 23). معنا به مخاطب انتقال پیدا نمی‌کند، بلکه مخاطب به‌طور فعال آن را براساس کنش پیچیده‌ای از کدها یا قراردادهای ایجاد می‌کند (Chandler, 2007, 11). در سال ۱۹۵۷ م، چارلز آرگود روانشناس به همراه تعدادی از همکارانش کتابی با عنوان «اندازه‌گیری معنا» منتشر کردند. این محققان تکنیکی به نام «فتراق معنایی» را برای نگاشت سیستماتیک دلالت‌ها (معانی تأثیرگذار) ترسیم کردند. این تکنیک شامل یک آزمون مداد - کاغذ است که در آن از افراد خواسته می‌شود پاسخ‌های خود را به یک شی، حالت یا رویداد خاص به کمک حداقل نه جفت صفت دوقطبی در مقیاس یک تا هفت ارائه دهند. این روش در مطالعه نگرش‌ها و واکنش‌های عاطفی مفید بوده و به‌طور نسبتاً گسترده‌ای در علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (ibid., 142).

• منظر در زمینه تاریخی و معاصر

مفهوم منظر با افزودن صفاتی از قبیل طبیعی، فرهنگی، شهری و تاریخی اغلب به محدوده‌ای خاص از محیط پیرامون اشاره دارد. مفهوم منظر بافت تاریخی، رویکردی جدید به شهرهای تاریخی

رویکرد	نظریه پرداز	دیدگاه نسبت به معنا
تجربی	گیسون (Gibson, 1966)	- معنا ارتباط میان دریافت، محرک تغییرناپذیر و منبع این محرک است (نظریه قابلیت محیط).
	هرشبرگر (Hershberger, 1970)	- دو دسته معنای تجسمی و معنای واکنشی را مطرح می کند. - به دو موضوع مقیاس افتراق معنایی و مطالعه موردی اشاره دارد.
	لینچ (Lynch, 1960, 1981)	- فرد بر مبنای اهدافش در محیط، داده ها را گزینش و سازمان دهی می کند و به آنچه می بیند، معنا می بخشد.
روانشناسی	نسار (Nasar, 1998)	- تصویر ذهنی ارزیابانه/ معنا مانند هویت و ساختار در میان افراد مشترک است. - معنای محیط حاصل اشتراکات ذهنی افراد است.
	پالاسما (Pallasmaa, 2005)	- دیدگاه وی مطابق با پدیدارشناسی هوسرل و فلسفه مرلپونتی است. - حواس فرد با واسطه تن او، محیط اطرافش را تجربه می کند.
نشانه شناسی - ساختارگرا	سوسور (Saussure, 2011)	- معنا مفهومی در ذهن یا تصویری از جهان اطراف است. - معنا یک صورت چیزی جز افتراق و تفاوت ها نیست.
	کارمونا (Carmona et al., 2010)	- دیدگاه وی بر نشانه شناسی سوسور تکیه دارد. - دیدگاه وی تکیه بر نظریه مرگ مؤلف دارد.
نشانه شناسی - پراگماتیسم	مامفورد (Mumford, 1930)	- محیط به مثابه متن/ محیط ارزش های فرهنگی سازنده اش را منعکس می کند و بدین ترتیب معانی در محیط بارگذاری می شوند.
	کنوکس و پینچ (Knox & Pinch, 2010)	- مناظر شهری انعکاسی از افکار غالب اجتماع است. - منظر به مثابه متن است و منعکس کننده دستگاه ارزشی مردم ساکن است. - معنا، حاصل جریان استفاده و کارکردهای نسبت داده شده به آن ها است. - اشیا دال و معنا مدلول است. - آن ها انگاره گرافی را به عنوان حوزه مطالعه معنا در منظر شهری مطرح کردند.
معناشناسی	شولتز (Norberg-Schulz, 1980)	- معنا مبتنی بر رهیافت پدیدارشناسی است. - معنا ویژگی ذاتی پدیده و شاخصه درخواست از ماهیت و وجود آن ماده است. - معنا حاصل فرایند استقرا و یک پدیده اجتماعی است. - معنای پدیده وابسته به بستری است که پدیده در آن ظاهر می شود.

کدگذاری باز مصاحبه ها با استخراج و استنتاج عبارات توصیفی استفاده شده توسط شهروندان انجام شد و در مرحله بعد، کدهای استخراج شده خلاصه شد و مقولات شکل گرفتند. در این بین مجموعه صفاتی که به هر دو منظر تاریخی و معاصر نسبت داده شد، نیز جمع آوری شدند.

پس از تحلیل مصاحبه ها، از آنجا که ورما و همکاران (Verma et al., 2019) به دنبال استخراج صفات از داده های دیداری و شنیداری بودند و رحمانی و نورمحمدزاد (Rahmani & Nourmohammadzad, 2019) نیز دریافتند که معنای ساخت کالبد را با پیگیری صفات، خصوصیات، مشخصه ها، ویژگی های هر جز ساخت کالبد می توان تشخیص داد و شناسایی صفات برای دستیابی به معنای نسبت داده شده به محیط راهی مؤثر است، بنابراین ماتریس افتراق معنایی بر پایه صفات تنظیم شد. در ادامه مفاهیم پرتکرار در قالب پرسشنامه ای با مقیاس افتراق معنایی از تعداد بیشتری از ساکنین مورد پرسش قرار گرفت. هدف از این کار توسعه بهتر مقادیر برای بررسی امکان تعمیم نتایج با حجم کم (در روش کیفی) به نمونه با حجم زیاد (در روش کمی) است (Gharehbaglou & Ardabilchi, 2020, 108).

از این تکنیک در پژوهش های روان درمانی استفاده می شود البته

(Sankaravelayuthan, 2018). در دهه های اخیر (۱۹۸۰ م. به بعد) رویکرد تعاملی که معنا را نتیجه هر دو عامل ساخت (نحو) و خوانش (تأویل) می داند و با خوانش، تفسیر و تأویل خواننده از متن مرتبط است، مطرح شد (Sajadzadeh & Eris, 2017, 274 & 276).

روش پژوهش

این پژوهش با هدف قیاس کمی و کیفی شاخص های معنایی تاریخی و معاصر پیش برده شده است. از آنجا که این پژوهش به صورت آمیخته کمی و کیفی بوده است، روش متوالی در دسته طرح متوالی اکتشافی در روش های ترکیبی^۵، برای پیشبرد آن انتخاب مناسبی است. قبل از شروع مصاحبه، مفهوم منظر شهری به عنوان آن بخشی از محیط شهری (ساختمان ها، معابر، مردم، طبیعت) است که به طور روزمره دیده و درک می شود و در ذهن می ماند، برای افراد توضیح داده شد. مصاحبه های عمیقی با مدت زمان ۲۰ تا ۳۰ دقیقه انجام شدند. مکان انجام مصاحبه ها پارک های واقع در بخش های مختلف شهر بودند. در تاریخ ۱۴ تا ۲۴ آبان ماه ۱۴۰۲ در ساعات ۹ صبح تا ۱۳ ظهر و ۱۶ تا ۱۹ شب با ۶۹ نفر مصاحبه شد. سپس هر دو روز یکبار مصاحبه ها در محیط نرم افزار اطلس تی کدگذاری شدند و با رسیدن به اشباع نظری کار متوقف شد.

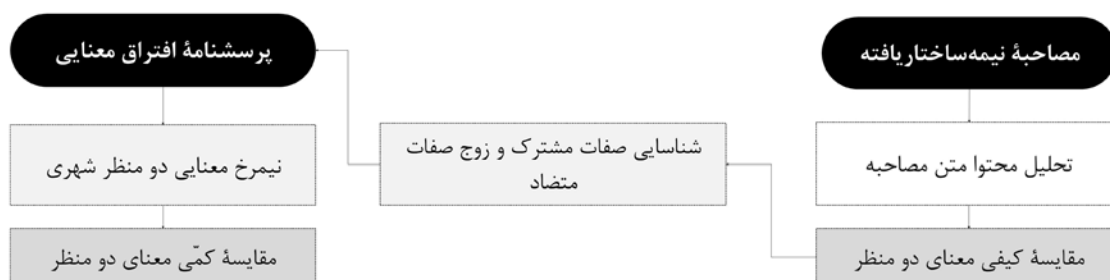
بحث

• مقایسه معنای منظر شهری تاریخی و معاصر (کیفی)

در پاسخ به یک سؤال باز پاسخ در مصاحبه که «به نظر شما منظر شهری تاریخی و معاصر چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟» پاسخ‌دهندگان از عبارات (مؤلفه‌های مختلف یا جملاتی کوتاه) استفاده کردند و با توصیف هر یک از منظرهای شهری تاریخی و معاصر شیراز در قالب جملات ذهنیت خود را مطرح کردند و با بیان ویژگی و صفاتی به تفاوت‌های این دو منظر اشاره داشتند. مصاحبه‌شوندگان به ابعاد و مؤلفه‌های مختلفی اشاره کردند. در مجموع تفاوت‌های دو منظر در دسته‌بندی‌های «قلیم»، «احساس نسبت به بافت»، «کارکرد»، «زیرساخت»، «مسکن»، «جمعیت»، «مردم»، «فرهنگ» و «امنیت و حس تعلق» اشاره داشتند و مجموعه صفاتی را برای توصیف و مقایسه تطبیقی دو منظر به کار بردند. شهروندان در بیان تفاوت‌ها از واژه بافت شهر به جای منظر استفاده می‌کردند. در نگاهی کلان منظر تاریخی را قوی‌تر از منظر معاصر دیدند. از جنبه‌های عرفانی و احساسی منظر قدیم را معنوی‌تر و منظر جدید را مادی‌تر تلقی کردند. بدین ترتیب منظر تاریخی را اصیل‌تر می‌دانند و منظر جدید را مدرن تلقی می‌کنند. آن‌ها معتقد بودند که منظر معاصر از منظر تاریخی خوش آب‌وهواتر است و به تفاوت سبزی‌نگی در دو منظر اشاره کردند و بر این موضوع تأکید داشتند که منظر تاریخی آلودگی بیشتری دارد. منظر تاریخی و قدیم از امکانات رفاهی کمتری برخوردار است، اما هنوز هم بیشتر برای خرید مورداستفاده قرار می‌گیرد و این منظر معاصر است که برای تفریح مورد هدف قرار می‌گیرد. از آنجائی که سرگرمی و هیجان منظر معاصر بیشتر است رفاه بیشتری در منظر جدید وجود دارد. فضاهای تجاری در دو منظر تفاوت دارند (بازار وکیل و پاساژهای جدید و به‌روز). مردم اشاره کردند که زیرساخت‌های بناهای قدیمی از جدید بهتر است و کیفیت بهتری دارد. در منظر قدیم تنوع معماری و بناها به چشم می‌خورد و اجازه ساخت‌وسازها به راحتی داده نمی‌شود، اما در مجموع ساختمان‌های سازنده سیمای منظر قدیم و جدید تفاوت دارند. این تفاوت کالبدی دیده می‌شود. برخی نیز معتقد بودند که منظر جدید نه آنقدر مدرن است، نه آنقدر تاریخی. تفاوت این دو منظر در معیار نیز دیده می‌شود. کوچه‌های کم‌عرض منظر قدیم در مقابل معابر و زیرساخت‌های جدید به چشم می‌آید.

در شهرسازی نیز مورد استفاده است و برای مثال در تحلیل کیفی فضای شهری خیابان سپه قزوین به کار گرفته شد و نتایج نشان داد که کیفیت‌های مؤلفه‌های ذهنی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند (Khatibi, 2020). ارزیابی شکل شهری تهران از طریق مقیاس معناشناسی افتراقی با کمک تصاویری از منظر شهر، توسط لطیفی و پاک‌نژاد (Latifi & Paknezhad, 2021) انجام شد و آن‌ها دریافتند که منظر کنونی تهران مورد پسند شرکت‌کنندگان منتخب نیست و هیچ توافقی بین تصورات شرکت‌کنندگان در مورد منظره مورد علاقه وجود ندارد. در این پژوهش، پرسشنامه ماتریس افتراق معنایی به کمک نمونه‌گیری تصادفی در مناطق شهری مختلف طبق فرمول کوکران از ۳۸۴ نفر بایستی تکمیل می‌شد. از مجموع ۴۱۰ پرسشنامه پخش‌شده، هشت عدد ناقص بود و تعداد ۳۹۴ عدد ملاک تحلیل در مرحله بعد واقع شد.

روایی محتوایی تکنیک و ابزار پژوهش در گام اول توسط اساتید تأیید شد و در گام دوم روایی ظاهری توسط پنج نفر فرد غیرمتخصص و پنج متخصص پیمایش شد که آیا سؤالات خوب و مناسب است یا خیر. تفاوت‌های فردی در قومیت، سن، جنس، شیوه زندگی، طول مدت سکونت در یک منطقه و روش جابه‌جایی در شهر، همگی بر شیوه دریافت محیط اثر می‌گذارند (Madanipour, 1996, 94). از محدودیت‌های ابزار مصاحبه می‌توان به وقت‌گیری، هزینه بسیار، نیاز به افراد متخصص جهت مصاحبه اشاره کرد. علاوه بر این، بایستی با افراد به صورت فردی مصاحبه کرد، چراکه در صورت انجام مصاحبه هم‌زمان با دو یا چند نفر یک فرد صحبت می‌کند و دیگران ساکت می‌مانند و یا اشاره می‌کنند که با نظر آن شخص هم‌عقیده هستند و صحبتی ندارند. علاوه بر این، تعصبی که ممکن است پاسخ‌دهندگان نسبت به شهر خود داشته باشند، می‌تواند تفسیرهای متفاوتی را به همراه داشته باشد. در مرحله آخر، این خطر نیز وجود دارد که در پرسشنامه افتراق معنایی، درک افراد نسبت به معنای مفاهیم متفاوت از یکدیگر باشد. لذا به منظور تعمیم‌پذیری نتایج و داشتن جامعه همگن در پژوهش متغیر کنترلی تنوع مناطق محل زیست افراد در نظر گرفته شد. استفاده از دو ابزار گردآوری داده (تصویر ۱) به این علت که از منابع مستقل و مختلف استخراج شدند، منجر به افزایش قابلیت اعتماد و پایایی نتایج پژوهش می‌شود و از سوء برداشت و تأثیرات ناشی از هر یک از ابزارها می‌کاهد.

تصویر ۱. روند پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

بافت معاصر به شاخه درخت و میوه درخت به توصیف معنای منظر از دیدگاه خود پرداختند.

صفات و اسم مصدرهایی که به منظر قدیم/ تاریخی نسبت دادند؛ شامل «حال خوب»، «حس تاریخی»، «شادی و نشاط»، «یکپارچگی»، «صمیمیت»، «هارمونی»، «هویت متفاوت»، «منحصربه‌فردبودن»، «زیبا»، «قدیمی‌تر»، «قوی‌تر»، «شادی و نشاط»، «آرامش»، صفات و اسم مصدرهایی که به منظر جدید نسبت دادند؛ شامل «انسجام»، «دارای تنش»، «بی‌بندوبار»، «بی‌معنا»، «زیبا»، «جدیدتر»، «دارای تکنولوژی»، «حس رهاشدگی»، «تبود آرامش». جدول ۲ مجموع صفات نسبت داده‌شده به منظر شهری تاریخی و معاصر شیراز را به همراه اشتراکات و افتراقات نمایش داده است. صفات دوگانه تفکیک‌شده در جدول ۲ با توجه به صفات و اسم مصدرهایی اشاره‌شده توسط مشارکت‌کنندگان و براساس بررسی واژگان در لغتنامه‌های فارسی ارائه شدند. پس از آن با توجه به مشابهت برخی زوج صفات برای مخاطب، آن‌هایی که قابل فهم‌تر بودند مبنای پرسشنامه افتراق معنایی قرار گرفتند. زوج صفات «آرامش‌دهنده/ تنش‌زا»، «آراحت‌کننده/ خوشحال‌کننده»، «دارای هویت/ فاقد هویت»، «ایستا/ پویا»، «آرام/ شلوغ»، «قدیمی‌تر/ جدیدتر»، «مرزآلود/ قابل درک و خوانا»، «آشفته/ منظم» و «پیچیده/ ساده»، برای پرسش در مرحله بعد از شهروندان به کمک پرسشنامه افتراق معنایی انتخاب شدند.

مقایسه معنای منظر شهری تاریخی و معاصر (کمی)

با در نظر گرفتن صفات متضاد استخراج‌شده از متن مصاحبه‌ها، ماتریس افتراق معنایی تنظیم شد. در ابتدا روایی پرسشنامه توسط سه تن از اساتید حوزه شهرسازی، معماری و منظر بررسی شد. در گام بعد، پنج متخصص در حوزه شهرسازی پرسشنامه را تکمیل و نظرات خود را پیرامون سؤالات مطرح کردند. پس از تدقیق نهایی پرسش‌ها و زوج صفات انتخابی، پرسشنامه میان ۳۰ نفر از شهروندان به‌طور تصادفی در سطح شهر پخش شد. نتایج اولیه نشان داد که ابزار پرسشنامه، پایایی (ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۰۵) مناسبی دارد. بنابراین در میان تعداد بیشتری از شهروندان توزیع شد. تعداد ۴۱۲ پرسشنامه در مجموع توزیع شد و با حذف پرسشنامه‌های دارای نقص (هشت عدد)، تعداد ۳۹۴ عدد پرسشنامه قابل استفاده بود. لازم به ذکر است که پرسشنامه‌ها در ساعات مختلف روز اغلب در میان ساعت نه صبح تا سه بعدازظهر، از تاریخ ۱۴۰۲/۱۰/۵ تا تاریخ ۱۴۰۲/۱۰/۲۶ توزیع و تکمیل شدند.

نتایج بررسی آمارهای توصیفی دموگرافیک پاسخ‌دهندگان نشان داد که ۴۲/۸ درصد مرد و ۵۷/۱ درصد زن بودند. بیشترین سن پاسخ‌دهندگان بازه ۲۵-۳۵ سال بود و بعداز آن ۴۵-۵۵ سال در جایگاه دوم قرار گرفتند. ۴۶/۷ درصد دارای مدرک تحصیلی فوق‌لیسانس و ۲۳/۱ درصد دارای مدرک لیسانس بودند. در زمینه شغل پاسخ‌دهندگان، سایر موارد ۲۸/۹ درصد، ۲۳/۹ درصد دانشجو و ۲۳/۳ درصد کارمند بودند. پس از انجام آزمون همبستگی

بودجه در نظر گرفته‌شده برای محدوده تاریخی (منطقه هشت) و سایر مناطق متفاوت است. نفوذپذیری در منظر قدیم کمتر و خدمات‌رسانی را با مشکل روبه‌رو کرده است. در محدوده قدیم زیرگذر و تقاطع کمتر وجود دارد. در محدوده جدید کل معابر متفاوت از یکدیگر هستند. اما منظر جدید متناسب با جمعیت رشد کرده است. باین حال از دید برخی شهروندان نه آن موقع، در گذشته، رشد کافی بوده است نه در حال حاضر.

در مورد مسکن موجود در دو منظر باید اشاره کرد که از دید شهروندان مفهوم خانه در قدیم و جدید متفاوت شده است. مشارکت‌کنندگان در برخی مواقع به گذشته‌های دور اشاره می‌کردند. در قدیم خانه، محل آرامش و آسایش بوده است اما در حال حاضر صرفاً به‌مثابه سرپناه دیده می‌شود. جهت‌گیری بناها از دید آن‌ها در دو منظر تفاوت دارد. خانه‌های نوساز در محلات پایین‌شهر کمتر دیده می‌شود و فرسودگی تفاوت دیگر این دو منظر است. در قدیم چند خانواده در یک خانه زندگی می‌کردند. اما در حال حاضر سبک زندگی تغییر کرده است و مفهوم خانه از بین رفته است و حریمیت گذشته در بافت جدید دیده نمی‌شود و این نوع حریم شخص در دو منظر تفاوت دارد.

منظر تاریخی جمعیت کمتری دارد و برخی تلقی می‌کردند که شلوغ است و مناسب زندگی نیست. مهاجرت ساکنین بافت و جایگزینی با ساکنین شهرهای دیگر و اتباع بیگانه تفاوت فرهنگی و قومیتی دو منظر تاریخی و معاصر را در شهر به وجود آورده است. شهروندان تأکید داشتند که سطح فرهنگی افراد در منظر معاصر بهتر است. باین حال، افرادی اشاره می‌کردند که آدم‌های هر دو منظر اصیل است و تفاوتی ندارند. در مجموع، در شهر شیراز دو مفهوم بالاشهر و پایین‌شهر دیده شده و اختلاف طبقاتی مشهود است. اما در منظر تاریخی این تضاد طبقاتی کمتر دیده می‌شود. قشر آگاه‌تر که در اتفاقات اجتماعی شرکت می‌کنند در منظر معاصر ساکن هستند. علاوه بر این، مؤلفه‌هایی از قبیل امنیت و حس تعلق در منظر تاریخی بیشتر از جدید حس شده و در قدیم آرامش و اعتماد بیشتر بوده است. شهروندان اشاره داشتند که مردم قدیم و گذشته قانون‌مدارتر بودند. در کنار موارد ذکر شده، مواردی محدود تضاد فاحشی بین دو منظر نمی‌دیدند و هر دو را به‌نحوی زیبا تلقی کردند.

مصاحبه‌شوندگان اشاره داشتند که در منظر تاریخی مردم روی جداره‌ها اجازه شخصی‌سازی محیط را ندارند اما در منظر معاصر و دیواره باغات این امکان فراهم‌شده است و موسیقی شیراز در منظر جدید آن شنیده نمی‌شود. علاوه بر این با توجه به بخش‌های قبل می‌توان اشاره کرد که منظر شهری معاصر و تاریخی در مقولات معنایی (جنبه ساختاری (عینی منظر)، با یکدیگر شباهت دارند و در واقع در کدهای معنایی دارای تفاوت هستند اما دسته‌بندی کلی یکسان است و تفاوت اصلی در جنبه ذهنی (محتوایی) بود. مشارکت‌کنندگان به «تمثیل» پرداختند و با تشبیه کردن منظر و بافت تاریخی به درخت، ریشه درخت و مادر بزرگ و تشبیه کردن

جدول ۲. صفات و ویژگی‌های نسبت داده‌شده به منظر شهری تاریخی و معاصر شیراز. مأخذ: نگارندگان.

ویژگی‌های نسبت داده‌شده به منظر شهری معاصر	ویژگی‌های نسبت داده‌شده به منظر شهری تاریخی	مبنای جمع‌آوری صفات و ویژگی‌ها
بی‌هویت و معنا، چندشخصیتی، همه‌شمول، خلاقانه، یکنواخت، نبود عنصر فاخر، خیال، نبود انسجام، فضای شهری زنده، معماری منحصربه‌فرد، غریبگی، دل‌انگیز، خلوت، دنج، آرامش، خاطره‌انگیز، چشم‌نواز، قابل‌درک، حال خوب، آب‌وهوای مطلوب، این‌همانی، حس تجربه دوباره، تجدد، پیشرفت، هیاو، حضورپذیری، دید مطلوب، سرعت زیاد زندگی، آزادی و حرکت، پویایی، شلوغی، جذابیت، شادی و نشاط، سرگرمی، سرزندگی، سبزی‌نگی مطلوب، ارتباط اجتماعی سالم، انعطاف‌پذیری، محیط چند حسی، محیط جدید، هنجارشکنی، بدیع، زیبا، مکث، دل‌نشین، رمزآلودگی، عدم پیچیدگی، آشفتگی، امنیت بیشتر، رفاه، هم‌پیوندی کالبدی، امنیت بیشتر، صفا و صمیمیت کم، تجمل‌گرایی	آسایش، آرامش، آرام، غرور، سکوت، رهایی، خلوت، ناراحت‌کننده، خوشحالی، امن، هویت، لذت‌بخش، آرامش‌بخش، شکوه، راحتی، حس خوب، منظره دل‌چسب، خاطره‌انگیز، نشاط، پویایی، سرزندگی، محصوریت، کنج‌کاو، رمز آلودگی، سکون، هماهنگی، فضای گرم، ظرافت، هارمونی، رهاشده، دنج، یکنواخت، خوانا، نظم و دقت، دیدنی، دلگیر، زیبا، فرسودگی، دوست‌داشتنی، مردم‌بی‌ریا، ساده، رفاقت و دوستی، درهم‌تنیدگی، انسجام، تعین فضایی	مصاحبه
انسجام، دارای تنش، بی‌بندوبار، بی‌معنا، زیبا، جدیدتر، دارای تکنولوژی، حس رهاشدگی، نبود آرامش.	حال خوب، حس تاریخی، شادی و نشاط، یکپارچگی، صمیمیت، هارمونی، هویت متفاوت، منحصربه‌فردبودن، زیبا، قدیمی‌تر، قوی‌تر، شادی و نشاط، آرامش.	
خاطره‌انگیز، نشاط، پویایی، سرزندگی، دنج، رمزآلود، زیبا، فرسودگی، آرامش، زیبایی، یکنواخت، رهاشدگی، منحصربه‌فرد		صفات مشترک بین دو منظر شهری تاریخی و معاصر
(آرامش‌دهنده/ تنش‌زا)، (ناراحت‌کننده/ خوشحال‌کننده)، (دارای هویت/ فاقد هویت)		ارزیابی (خوب-بد)
(آرام/ شلوغ)، (ایستا/ پویا)		صفات دوگانه
فعالیت (فعال) - غیرفعال		توانایی (ضعیف-قوی)
(قدیمی‌تر/ جدیدتر)، (رمزآلود/ قابل‌درک و خوانا)، (آشفته/ منظم)، (پیچیده/ ساده)		
این پژوهش به دنبال مقایسه کیفی و کمی معنای این دو زیر متن نیز بود و با تکنیک افتراق معنایی این مقایسه را به‌طور کمی نیز انجام داد. در بررسی تغییرات معنایی منظر شهری کرج، محمدی و رضازاده (Mohammadi & Rezazadeh, 2020) اشاره کردند که به ابعاد کارکردی، نمادین و هویتی کمتر توجه شده است و بیشتر بر وجوه اقتصادی و سیاسی در تغییرات منظر تأکید داشتند اما در تکمیل نتایج آن‌ها، این پژوهش دریافت که شهروندان تفاوت معنای دو منظر تاریخی و معاصر را در «قلیم»، «احساس نسبت به بافت»، «کارکرد»، «زیرساخت»، «مسکن»، «جمعیت»، «مردم»، «فرهنگ» و «امنیت و حس تعلق» دیدند.	پیرسون روی صفات در منظر تاریخی و معاصر به تفکیک، نتایج نشان داد که صفات به‌خصوص در باز نمود معنای منظر معاصر، به نسبت همبستگی خوبی دارند. همبستگی پیرسون میان زوج صفات توصیف‌کننده منظر شهری تاریخی و معاصر به تفکیک در جداول ۳ و ۴ ارائه شدند. بررسی‌ها نشان داده که زوج صفات «ایستا/ پویا» در توصیف معنای منظر شهری تاریخی و معاصر مطلوب نبوده چون همبستگی با سایر زوج صفات نداشته و صرفاً با زوج صفت «آرام/ شلوغ» دارای رابطه همبستگی با شدت ۰/۵۲۳ (در منظر شهری تاریخی) است. در توصیف معنای منظر شهری معاصر نیز زوج صفت «ایستا/ پویا» با زوج صفت «آرام/ شلوغ» دارای رابطه همبستگی با شدت ۰/۴۷۴ است.	
در پژوهش‌های انجام‌شده گذشته، ارزیابی شکل شهری تهران از طریق مقیاس معناشناسی افتراقی با کمک تصاویری از منظر شهر، توسط لطیفی و پاک‌نژاد (Latifi & Paknezhad, 2021) پیش برده شد و صفات طبقه‌بندی‌شده در بعد ارزیابی، شامل «منظم- نامنظم»، «باهویت/ بدون هویت»، «همگن/ ناهمگن» و «مصنوعی/ طبیعی» و ویژگی‌های طبقه‌بندی‌شده در بعد قدرت، شامل «کلاسیک/ عاشقانه»، «مدرن/ سنتی»، «کوتاه/ بلند» و «نمادین/ متنی» و در نهایت «متنوع/ یکنواخت» و «چندشکل/ تکرنگ» تحت دسته فعالیت قرار گرفتند که با نه زوج صفات، «آرامش‌دهنده/ تنش‌زا»، «ناراحت‌کننده/ خوشحال‌کننده»، «دارای هویت/ فاقد هویت»، «ایستا/ پویا»، «آرام/ شلوغ»، «قدیمی‌تر/ جدیدتر»، «رمزآلود/ قابل‌درک و خوانا»، «آشفته/ منظم»، «پیچیده/ ساده» تعیین‌شده در این پژوهش توسط مردم تفاوت‌هایی دارد و صرفاً زوج صفات «منظم/ آشفته» و «دارای	بنابراین در توصیف معنای منظر شهری تاریخی و معاصر می‌توان از نه زوج صفات «آرامش‌دهنده/ تنش‌زا»، «ناراحت‌کننده/ خوشحال‌کننده»، «دارای هویت/ فاقد هویت»، «ایستا/ پویا»، «آرام/ شلوغ»، «قدیمی‌تر/ جدیدتر»، «رمزآلود/ قابل‌درک و خوانا»، «آشفته/ منظم» و «پیچیده/ ساده» استفاده کرد. در ادامه نیمرخ معنایی مقایسه‌ای دو منظر شهری تاریخی و معاصر شیراز نمایش داده شده است (تصویر ۲). صفات توصیف‌کننده منظر شهری معاصر به‌ترتیب شامل «پیچیده»، «رمزآلود»، «ناراحت‌کننده»، «فاقد هویت»، «تنش‌زا»، «آشفته»، «ایستا»، «جدیدتر» و «شلوغ» و صفات توصیف‌کننده منظر شهری تاریخی به‌ترتیب شامل «دارای هویت»، «قدیمی‌تر»، «آرامش‌دهنده»، «خوشحال‌کننده»، «قابل‌درک (خوانا)»، «ساد»، «منظم»، «پویا» و «آرام» هستند.	

جدول ۳. همبستگی زوج صفات در منظر شهری تاریخی. مأخذ: نگارندگان.

زوج صفات	تنشزا/ آرامش دهنده	خوشحال کننده/ ناراحت کننده	دارای هویت/ فاقد هویت	آرام/ شلوغ	ایستا/ پویا	قدیمتر/ جدیدتر	قابل درک (خوانا)/ رمز آلود	منظم/ آشفته	ساده/ پیچیده
همبستگی پیرسون	۱	۰/۴۷۵**	۰/۴۷۲**	۰/۲۹۲**	۰/۱۶۸**	۰/۲۸۳**	۰/۲۹۰**	۰/۴۵۸**	۰/۱۴۵**
Sig.	-	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۴
همبستگی پیرسون	۰/۴۷۵**	۱	۰/۵۲۷**	۰/۰۷۰	۰/۱۶۷**	۰/۲۹۰**	۰/۳۸۳**	۰/۴۳۴**	۰/۱۵۵**
Sig.	۰/۰۰۰	-	۰/۰۰۰	۰/۱۶۳	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲
همبستگی پیرسون	۰/۴۷۲**	۰/۵۲۷**	۱	۰/۰۹۰	۰/۰۸۹	۰/۴۳۳**	۰/۳۴۲**	۰/۳۷۴**	۰/۰۸۲
Sig.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	-	۰/۰۷۴	۰/۰۷۹	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۰۲
همبستگی پیرسون	۰/۲۹۲**	۰/۰۷۰	۰/۰۹۰	۱	۰/۵۲۳**	۰/۱۴۸**	۰/۰۵۸	۰/۳۳۴**	۰/۳۴۲**
Sig.	۰/۰۰۰	۰/۱۶۳	۰/۰۷۴	-	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۵۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
همبستگی پیرسون	۰/۱۶۸**	۰/۱۶۷**	۰/۰۸۹	۰/۵۲۳**	۱	۰/۱۴۵**	۰/۰۷۴	۰/۱۲۳**	۰/۱۵۴**
Sig.	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۷۹	۰/۰۰۰	-	۰/۰۰۴	۰/۱۴۴	۰/۰۱۵	۰/۰۰۲
همبستگی پیرسون	۰/۲۸۳**	۰/۲۹۰**	۰/۴۳۳**	۰/۱۴۸**	۰/۱۴۵**	۱	۲۰۱**	۰/۱۱۹*	۰/۰۷۴
Sig.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	-	۰/۰۰۰	۰/۰۱۸	۰/۱۴۳
همبستگی پیرسون	۰/۲۹۰**	۰/۳۸۳**	۰/۲۴۲**	۰/۰۵۸	۰/۰۷۴	۰/۲۰۱**	۱	۰/۳۹۲**	۰/۳۶۹**
Sig.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۵۴	۰/۱۴۴	۰/۰۰۰	-	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
همبستگی پیرسون	۰/۴۵۸**	۰/۴۳۴**	۰/۳۷۴**	۰/۳۳۴**	۰/۱۲۳**	۰/۱۱۹*	۰/۳۹۲**	۱	۰/۳۶۴**
Sig.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۵	۰/۰۱۸	۰/۰۰۰	-	۰/۰۰۰
همبستگی پیرسون	۰/۱۴۵**	۰/۱۵۵**	۰/۰۸۲	۰/۲۴۲**	۰/۱۵۴**	۰/۰۷۴	۰/۳۶۹**	۰/۳۶۴**	۱
Sig.	۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	۰/۱۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۱۴۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	-

**همبستگی در سطح ۰/۰۱ (دو طرفه) معنادار است.

منظر تاریخی و معاصر دست یافت و بدین ترتیب زمینه‌های استفاده از این ابزار پژوهش را برای پژوهشگران روشن‌تر کرد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به دنبال خوانش کاربران از متن منظر شهری و دریافت معنای مشترک شکل گرفته از منظر شهری در ذهن آن‌ها بود و در مرحله اول از تکنیک مصاحبه (کیفی) و در مرحله دوم از تکنیک پرسشنامه افتراق معنایی استفاده شد. در پاسخ به پرسش اول پژوهش که شهروندان تفاوت معنایی منظر تاریخی (بافت و محدوده تاریخی) و معاصر (بافت و محدوده معاصر و جدید) را چگونه توصیف می‌کنند؟ مصاحبه‌شوندگان در مقایسه منظر شهری تاریخی و معاصر به ابعاد

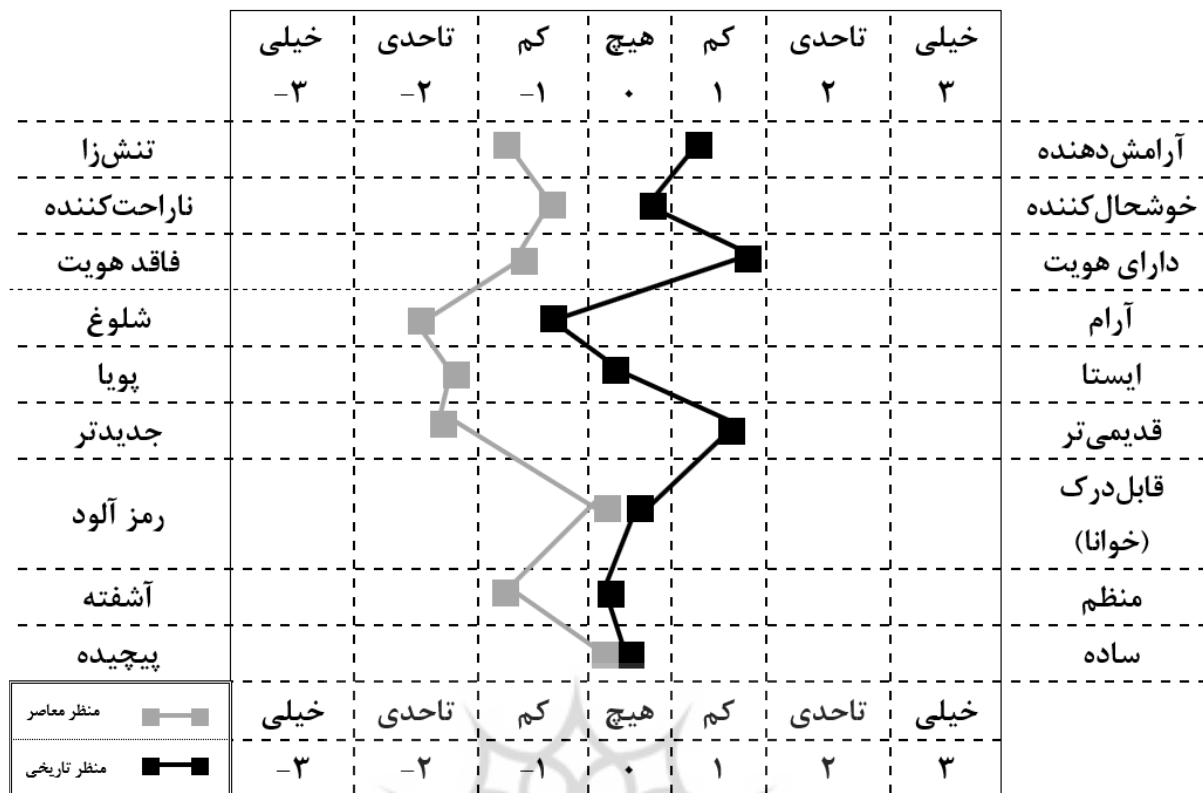
هویت/ فاقد هویت و صفات «منظم/ نامنظم» و «خوانا/ ناخوانا» با نتایج پژوهش انجام‌شده در تحلیل فضای شهری خیابان سپه قزوین توسط خطیبی (Khatibi, 2020) دارای اشتراک بودند. در پژوهش انجام‌شده در خیابان سپه نیز متخصصین و مردم هر دو مخاطب بودند و برداشت آن‌ها در مؤلفه‌های عینی و ذهنی متفاوت بود و کیفیت‌های مؤلفه‌های ذهنی مطلوبیت نداشتند. برخی از نتایج این پژوهش، با معنای بررسی‌شده در ونکوور، در کتاب نسر (Nasar, 1998) که به درجات ارزیابی «خوشایند/ ناخوشایند»، «آرام‌بخش/ پریشان» ، «تحریک کننده/ کسل کننده»، «هیجان‌انگیز/ بی‌روح» اشاره داشت، نیز مشابهت معنایی دارد. این پژوهش در تکمیل پژوهش‌های انجام‌شده با استفاده از این تکنیک به ارائه نیمرخ‌های معنای در دو

زوج صفات	تنش‌زا/ آرامش‌دهنده	خوشحال‌کننده/ ناراحت‌کننده	دارای هویت/ فاقد هویت	آرام/ شلوغ	ایستا/ پویا	قدیم‌تر/ جدیدتر	قابل درک (خوانا)/ رمز آلود	منظم/ آشفته	ساده/ پیچیده
تنش‌زا/ آرامش‌دهنده	همبستگی پیرسون /Sig	۱	۰/۵۷۹**	۰/۵۲۸**	۰/۵۰۵**	۰/۱۷۳**	۰/۳۵۱**	۰/۲۶۱**	۰/۴۶۲**
خوشحال‌کننده/ ناراحت‌کننده	همبستگی پیرسون Sig.	-	۰/۵۷۹**	۰/۶۲۴**	۰/۳۵۴**	۰/۰۲۱	۰/۳۱۴**	۰/۵۰۳**	۰/۱۸۹**
دارای هویت/ فاقد هویت	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۵۲۸**	۰/۶۲۴**	۱	۰/۴۵۷**	۰/۱۲۲	۰/۲۹۱**	۰/۴۵۹**	۰/۲۴۲**
آرام/ شلوغ	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۵۰۵**	۰/۳۵۴**	۰/۴۵۷**	۱	۰/۴۷۴**	۰/۴۰۷**	۰/۳۳۵**	۰/۳۹۷**
ایستا/ پویا	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۱۷۳**	۰/۰۲۱	۰/۱۲۲	۰/۴۷۴**	۱	۰/۳۶۲**	۰/۱۱۸	۰/۳۱۹**
قدیم‌تر/ جدیدتر	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۳۵۱**	۰/۳۱۴**	۰/۲۹۱**	۰/۴۰۷**	۰/۳۶۲**	۱	۰/۰۹۴	۰/۱۰۱
قابل درک (خوانا)/ رمز آلود	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۳۶۱**	۰/۳۱۹**	۰/۳۴۹**	۰/۳۳۵**	۰/۱۱۸	۰/۰۹۴	۱	۰/۴۰۹**
منظم/ آشفته	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۴۶۲**	۰/۵۰۳**	۰/۴۵۹**	۰/۴۴۰**	۰/۱۷۵**	۰/۱۴۸**	۰/۳۴۶**	۱
ساده/ پیچیده	همبستگی پیرسون Sig.	۰/۲۵۵**	۰/۱۸۹**	۰/۳۴۲**	۰/۳۹۳**	۰/۳۱۹**	۰/۴۰۹**	۰/۵۰۱**	۱

**همبستگی در سطح ۰/۰۱ (دوطرفه) معنادار است.

«دارای تنش»، «بی‌بندوبار»، «بی‌معنا»، «زیبا»، «جدیدتر»، «دارای تکنولوژی»، «حس «رهاشدگی» و «تبود آرامش» و صفات مشترک در هر دو زمینه منظر تاریخی و معاصر خاطره‌انگیز، نشاط، پویایی، سرزندگی، دنج، رمز آلود، زیبا، فرسودگی، آرامش، زیبایی، یکنواخت، رهاشدگی، منحصر به فرد هستند. زوج صفات «آرامش‌دهنده/ تنش‌زا»، «ناراحت‌کننده/ خوشحال‌کننده»، «دارای هویت/ فاقد هویت»، «سکون/ تحرک»، «آرام/ شلوغ»، «قدیمی‌تر/ جدیدتر»، «رمز آلود/ قابل درک و خوانا»، «آشفته/ منظم»، «پیچیده/ ساده» برای پرسش در مرحله بعد از شهروندان به کمک پرسشنامه افتراق معنایی انتخاب شدند. در نهایت مشخص شد که صفات توصیف‌کننده منظر شهری معاصر به ترتیب شامل «پیچیده»، «رمز آلود»، «ناراحت‌کننده»، «فاقد

و مؤلفه‌های مختلفی اشاره کردند که در دسته‌بندی‌های «اقلیم»، «احساس نسبت به بافت»، «کارکرد»، «زیرساخت»، «مسکن»، «جمعیت»، «مردم»، «فرهنگ» و «امنیت و حس تعلق» جای می‌گیرند و مجموعه صفاتی را برای توصیف و مقایسه تطبیقی دو منظر به کار بردند. در پاسخ به پرسش دوم پژوهش که مجموعه صفات مشترک و متضاد استفاده‌شده در توصیف شهروندان کدامند؟ صفات و اسم مصدرهایی که به منظر قدیم/ تاریخی نسبت دادند؛ شامل «حال خوب»، «حس تاریخی»، «یکپارچگی»، «صمیمیت»، «هارمونی»، «هویت متفاوت»، «منحصر به فرد بودن»، «زیبا»، «قدیمی‌تر»، «قوی‌تر»، «شادی و نشاط» و «آرامش». صفات و اسم مصدرهایی که به منظر جدید نسبت دادند؛ شامل «انسجام»،

تصویر ۲. نیمرخ معنایی منظر شهری تاریخی و معاصر. مأخذ: نگارندگان.

هم‌پیوندی معنایی بیشتری پی گرفت و صرفاً به جنبه‌های کالبدی آن توجه نشود و رابطه انسان و محیط و معنای دریافت‌شده توسط آن‌ها نیز در طراحی‌ها لحاظ شود. علاوه بر این پژوهش‌های آتی در حوزه قیاس معنایی منظر شهری می‌تواند در زمینه‌های زیر انجام شود.

- مقایسه تفاوت‌های مدل معناشناختی منظر شهری از دید متخصصین و شهروندان

- مقایسه تفاوت‌های مدل معناشناختی منظر شهری از دید زنان و مردان

- مقایسه تفاوت‌های معنای منظر شهری از دید گروه‌های سنی و جنسی مختلف

- مقایسه تفاوت‌های معنای منظر شهری از دید گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه

- بررسی معنایی منظر شهری از دیدگاه کودکان

اعلام عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

هویت، «تنش‌زا»، «آشفته»، «پویا»، «جدیدتر» و «شلوغ» و صفات توصیف‌کننده منظر شهری تاریخی به ترتیب شامل «دارای هویت»، «قدیمی‌تر»، «آرامش دهنده»، «خوشحال کننده»، «قابل درک (خوانا)»، «ساده»، «منظم»، «ایستا» و «آرام» هستند. مقایسه کمی و نیمرخ معنایی مقایسه‌های مناظر شهری تاریخی و معاصر نشان داد که «دارای هویت» صفاتی با بیشترین میزان میانگین در زمینه تاریخی و «ساده» کمترین میزان را به خود اختصاص داد. در منظر شهری معاصر، «شلوغ» بیشترین میزان میانگین را داشت و منظر شهری تاریخی و معاصر مطابق نظر پاسخ‌دهندگان به هیچ یک از دو سمت زوج صفات «قابل درک (خوانا)»/«رمز آلود» و «ساده/پیچیده» نزدیک نبودند. در پاسخ به پرسش سوم پژوهش که راهکارهای عملیاتی مستخرج از نتایج مقایسه معنایی دو منظر تاریخی و معاصر چه هستند؟ نیز بایستی اشاره کرد که شناسایی دیدگاه شهروندان از مناظر شهری می‌تواند در الف) تدوین ضوابط سیما و منظر شهری در آینده و ب) ارزیابی وضعیت موجود مناظر تاریخی و معاصر شهری شیراز نقش مهمی ایفا کند. علاوه بر این می‌توان با نگاه ویژه به تفاوت‌های ذکر شده توسط کاربران، ج) طرح‌های حفاظت و ارتقای مناظر شهری تاریخی و معاصر را با هدف ایجاد پیوستگی و

پی‌نوشت‌ها

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «هاجر اسدپور» با عنوان «تدوین یک مدل معناشناختی از منظر شهری: مورد پژوهی: شهر شیراز» است که به راهنمایی دکتر «محمود قلعه‌نویی» و دکتر «آرمین بهرامیان» در سال ۱۴۰۳ در دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان به انجام رسیده است.

۱. Young
۲. Jannièrè and Pousin
۳. Landscape
۴. Urban Landscape
۵. Exploratory Sequential Mixed Method Design

- Education*, 4(4), 37-55. <https://doi.org/10.2307/3331285>
- Huang, W., & Li, S. (2016). Understanding human activity patterns based on space-time-semantics. *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, 121, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.isprsjprs.2016.08.008>
 - Jacobs, M. H., & Buijs, A. E. (2011). Understanding stakeholders' attitudes toward water management interventions: Role of place meanings. *Water Resources Research*, 47(1). <https://doi.org/10.1029/2009WR008366>
 - Kaplan, S., & Kaplan, R. (2009). Creating a larger role for environmental psychology: The reasonable Person Model as an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 329-339. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.10.005>
 - Khatibi, S. M. R. (2020). Semantic differential in urban space quality analysis, Case study: Sepah Street of Qazvin. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 8(1), 193-211. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.292100.1188>
 - Knox, P., & Pinch, S. (2010). *Urban social geography: an introduction*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315847238>
 - Kudryavtsev, A., Stedman, R. C., & Krasny, M. E. (2012). Sense of place in environmental education. *Environmental Education Research*, 18(2), 229-250. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.609615>
 - Latifi, G., & Paknezhad, N. (2021). Evaluating urban shape of Tehran through differential semantics scale. *Cogent Engineering*, 8(1), 1937829. <https://doi.org/10.1080/23311916.2021.1937829>
 - Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press. https://books.google.com/books/about/The_Image_of_the_City.html?id=_phRPWsSpAgC
 - Lynch, K. (1981). *A theory of good city form*. MIT Press. https://books.google.com/books/about/Good_City_Form.html?id=flJdgBoKQHQC
 - Ma, X., Ma, C., Wu, C., Xi, Y., Yang, R., Peng, N., Zhang, C., & Ren, F. (2021). Measuring human perceptions of streetscapes to better inform urban renewal: A perspective of scene semantic parsing. *Cities*, 110, 103086. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.103086>
 - Madanipour, A. (1996). *Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process*. Wiley.
 - Mansouri, S. A., Abroghorbanifard, H., Saboonchi, P., Hemmati, M., & Naseri, S. (2021). *What is not landscape!* Nazar Research Center.
 - Mohammadi, M., & Rezazadeh, R. (2020). An investigation to the meaning changes of urbanscape through semiotics approach (Case Study: Major Urbanscape of Karaj). *Sustainable Development of Geographical Environment*, 2(2), 14-32. <https://doi.org/10.52547/sdge.2.2.14>
 - Mohsenzadeh, M., Aliabadi, M., Ghanbari, J., & Zakeri, M. H. (2020). Ranking meaning determining factors in the process of environmental perceptions via TOPSIS technique for developing the meaning cause and effect model. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU)*, 11(2), 93-110. <https://doi.org/10.30475/isau.2020.186497.1219>
 - Mumford, L. (1930). Form in modern architecture. *The Sociological Review*, 22(4), 329-333.
 - Nabavi, S., Javan Forouzande, A., Matlabi, G., & Yaghoobi, M. (2022). محمودی‌زاده، حسن و ساحلی، سارا. (۱۳۹۹). دستیابی به شاخص‌های مطلوب سکونت شهری در بافت‌های فرسوده تاریخی ایران؛ نمونه موردی: بافت فرسوده تاریخی شهر اردبیل. *مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری*، ۳(۳)، ۱۷۳-۱۸۳. <https://sid.ir/paper/526555/fa>
 - Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning*, 70(1-2), 21-34. <http://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.002>
 - Asadpour, A. (2018). *Mental image in landscape and city: Foundations and methods*. Jahad Daneshgahi Qazvin.
 - Bandarin, F., & Van Oers, R. (2005). World heritage and contemporary architecture: Setting standards for management of the historic urban landscape. *Landscape Architecture*, 95(10), 52-55. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000142673>
 - Bandarin, F., & Van Oers, R. (2012). *The historic urban landscape: Managing heritage in an urban century*. John Wiley & Sons. <http://doi.org/10.1002/9781119968115>
 - Barros, M. S., Degbelo, A., & Filomena, G. (2022). Evaluative image 2.0: A web mapping approach to capture people's perceptions of a city. *Transactions in GIS*, 26(2), 1116-1139. <http://doi.org/10.1111/tgis.12867>
 - Capone, P. (2013). The landscape theory by Bernard Lassus: an Italian example. *Ornamental Horticulture*, 19(1), 63-66. <http://doi.org/10.14295/rbho.v19i1.646>
 - Carmona, M. (2010). *Public places urban spaces: The dimensions of urban design*. Routledge. https://books.google.com/books/about/Public_Places_Urban_Spaces.html?id=GTQqshLjwCoC
 - Chandler, D. (2007). *Semiotics: the basics*. Routledge. <https://books.google.com/books/about/Semiotics.html?id=22GWdshwtFMC>
 - Corner, J. (1990). A discourse on theory I: "Sounding the Depths"—Origins, theory, and representation. *Landscape Journal*, 9(2), 61-78. <https://doi.org/10.3368/lj.9.2.61>
 - Długozima, A., & Rybak-Niedziółka, K. (2022). The assessment of the attractiveness of memorials in historic urban landscape. *Journal of Urban Design*, 27(4), 459-482. <https://doi.org/10.1080/13574809.2021.2011182>
 - Erfani, M., Bahrainy, H., & Tabibian, M. (2019). Explaining the process of sustainable landscape realization in the contemporary city utilizing landscape urbanism theory. *Motaleate Shahri*, 8(30), 3-16. <https://doi.org/10.34785/J011.2019.820>
 - Esmaeldokht, M., Mansouri, S., & Sheibani, M. (2021). A comparative study of citizens' interpretations of the city (urban landscape) and urban development plans: A transition from a traditional landscape to a modern one in Shiraz. *Bagh-e Nazar*, 18(96), 45-58. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.238222.4597>
 - Gharehbaglou, M., & Ardabilchi, I. (2020). *Understanding environmental meaning – Basics and principles*. Tabriz Islamic Art University.
 - Gibson, J. J. (1966). *The senses considered as perceptual systems*. Houghton Mifflin.
 - Herscherberger, R. G. (1970). Architecture and meaning. *Journal of Aesthetic*

The semantics of conventional wisdom and its effect on retrieval of identity of residential complexes (Case study: Residential complexes of Urmia City). *Hoviat Shahi*, 16(49), 35-48. <https://www.sid.ir/paper/985280/fa#downloadbottom>

- Nasar, J. L. (1998). *The evaluative image of the city*. SAGE.
- Norberg-Schulz, Ch. (1980). *Meaning in Western architecture*. Rizzoli.
- Pallasmaa, J. (2012). *The eyes of the skin: Architecture and the senses*. John Wiley & Sons. https://books.google.com/books/about/The_Eyes_of_the_Skin.html?id=VXUxwHx9wIQC
- Rahmani, F., & Nourmohammadzad, H. (2019). A comparison between the components of meaning structure and the physique structure in Yazd historical urban context. *Motaleat Shahri*, 8(31), 109-125. <https://doi.org/10.34785/J011.2019.204>
- Rapoport, A. (1990). *The meaning of the built environment: A nonverbal communication approach*. University of Arizona Press. https://books.google.com/books/about/The_Meaning_of_the_Built_Environment.html?id=bn_7_UFABdUC
- Roustaei, S., & Naseri, R. (2019). Assessment of the pedestrian capability of the historic texture tracks of Maragheh city. *Journal of Urban Ecology Researches*, 10(19), 123-134. <https://doi.org/10.30473/grup.2019.5634>
- Saboonchi, P., Abarghouyi, H., & Motedayen, H. (2018). Green landscape networks: The role of articulation in the integrity of green space in landscapes of contemporary cities of Iran. *Bagh-e Nazar*, 15(62), 5-16. <https://doi.org/10.22034/bagh.2018.66280>
- Sajadzadeh, H., & Eris, B. (2017). The study of meaning production in urban spaces based on the structuration theory: Case study of Tabriz Bazaar. *Human Geography Research*, 49(2), 273-287. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.55475>
- Sankaravelayuthan, R. (2018). An introductory course on semantics and pragmatics. *Russian Journal of Economics*, 48(2), 123-154. https://www.researchgate.net/publication/323457155_AN_INTRODUCTORY_COURSE_ON_SEMANTICS_AND_PRAGMATICS
- Sasani, E. (2010). The effect of textual context upon the meaning of text.

ZABANPAZHUI (Journal of Language Research), 2(3), 109-124. <https://doi.org/10.22051/jlr.2014.1059>

- Saussure, F. D., Bally, C., Sechehaye, A., Riedlinger, A., & Harris, R. (2011). *Course in general linguistics*. Columbia University Press. https://books.google.com/books/about/Course_in_General_Linguistics.html?id=ffzWX9LeeykC
- Shen, Y., Xu, Y., & Liu, L. (2021). Crowd-sourced city images: Decoding multidimensional interaction between imagery elements with volunteered photos. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 10(11), 740. <https://doi.org/10.3390/ijgi10110740>
- Sholeh, M. (2011). City textuality standards and the methodology of city text analysis. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 3(4), 19-32. https://jfaup.ut.ac.ir/article_29674.html
- Sonkoly, G. (2017). *Historical urban landscape*. Palgrave Macmillan. <http://doi.org/10.1007/978-3-319-49166-0>
- Spirn, A. W. (1998). *The language of landscape*. Yale University Press.
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34(5), 561-581. <https://doi.org/10.1177/0013916502034005001>
- Swaffield, S. R. (Ed.). (2002). *Theory in landscape architecture: A reader*. University of Pennsylvania Press. https://books.google.com/books/about/Theory_in_Landscape_Architecture.html?id=7jxGSGbrhEUC
- UNESCO. (2011). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. World Heritage Committee. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- Verma, D., Jana, A., & Ramamritham, K. (2019). Machine-based understanding of manually collected visual and auditory datasets for urban perception studies. *Landscape and Urban Planning*, 190, 103604. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.103604>
- Worster, A. M., & Abrams, E. (2005). Sense of place among New England commercial fishermen and organic farmers: implications for socially constructed environmental education. *Environmental Education Research*, 11(5), 525-535. <https://doi.org/10.1080/13504620500169676>

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

اسدپور، هاجر؛ قلعه‌نویی، محمود و بهرامیان، آرمین. (۱۴۰۴). قیاس شاخص‌های معنایی منظر شهری تاریخی و معاصر با بهره‌گیری از روش طرح متوالی اکتشافی (موردپژوهی: منظر شهری شیراز). منظر، ۱۷ (۷۲)، ۱۶-۲۷.

DOI: [10.22034/manzar.2025.503963.2336](https://doi.org/10.22034/manzar.2025.503963.2336)

URL: https://www.manzar-sj.com/article_226415.html

